

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՄԿՐՏԻԶ

Մին՝ բացառիկ արժէք ներկայացնող ամենէն ինքնատիպ գէժքերէն, որոնց կը հանդիպինք Աւետարանի սեմին վրայ: Ղուկասու առաջին գլուխը, բարոյավէպի մը չափ սրտառու է և տպաւորիչ, ուր երկու սուրբ ընտանիքներու ողբակցական առընչութիւնները կը նկարագրուին՝ Խահակի, Սամփսոնի և Սամուէլի մանկութեան պատկերները յիշեցնող զիծերով, նախերգանքն է միայն սրտագին այն յարաբերութիւններուն, զորս Յիսուս և Յովհաննէս պիտի ունենային յետոյ իրենց կեանքին և գործունէութեան ընթացքին:

Քահանայի զաւակ, բարեպաշտ ընտանիքի մը ծոցին մէջ տիրացած էր կրօնական այս գիտակցութեան, որ անապատի ինքնամփոփ խոկումներուն մարդը պիտի ընէր նախ զայն, անոր մէջէն դուրս բերելու համար յետոյ Իսրայէլի հին տեսանողներուն նմանող նոր մարդարէ մը, որ պիտի կրնար հանրային ուշադրութիւնը ուղղել նոր և մեծ թուականի մը արշալոյսին: Իր անձին վրայ նկատելի ամենէն կարեւոր կէտերէն մին է ուշագրաւ այն տարբերութիւնը որ կար իր և իրեն ժամանակակից այն միւս անապատականներուն միջև, որոնց թիւը այնքան մեծ էր այդ թուականին: Այսպէս, մինչ Եսսենեանները և նոյն իսկ նա՝ զոր Յովսեպոս կը մատնանշէ իր բեւ վարժապետ Յովհաննու, կամաւոր զբոսականքներով և անձնական լուացումներով, անհատական սրբացում միայն կը հետապնդէին, ինքը իր ժողովուրդին մեղքերովն ու փրկութեամբն է որ մտահոգուած է: Նըկարագրի և կեցուածքի անկասկածելի, որով կը բնորոշուի Յորդանանու քարոզչին խռատն ու գործունէութիւնը, և անհանաջ այն զգացումը՝ որ Աստուծոյ մասնաւոր առաքելութեան պաշտօն մը ստացած ըլլալու գիտակցութեամբ կերտած էր զայն, բացարձակապէս անհաւանական կ'ընեն անոր որոշ կարգի մը կամ ազանդի մը պատկանելու թուիքը:

Իր գործունէութեան դաշտն էր Երու-

սաղէմի արեւմտակողմի, Յորդանանու և Մեռեալ ծովու արեւելակողմին միջակայքը, ուր զինքը լսել կուգային Հրէաստանէն, Գալիլիայէն և Պերէայէն: Իր կարգախօսն էր՝ «Ապաշխարեցէք». իր պատգամն էր՝ «Մերձեալ է արքայութիւն երկնից». իր խորհրդապատկերն էր «Տապար առ արմին ծառոց» և «Նեծանոցն ի ձեռին»: Ժամանակին կրօնական և քաղաքական հանգամանքները, հռովմէական վարչութեան սրբապղծութիւնները, երկիւղած հոգիներու յուսահատութիւնը, ամբարշտութեան յարաճուն յառաջդիմութիւնները, այս ամէնը՝ սեւեռամտածումի պէս ամրացուցած էին անոր մէջ այն համոզումը թէ հասած էր երկար տեսնէ ի վեր սպասուած ժամը, Եհովայի հանդիսաւոր յաղթանակին պահը: Հրաշք չէր գործեր, իր ազդեցութեան միակ միջոցն էր խօսքը, որուն հմայքը, ըստ Յովսեպոսի նոյն իսկ, անդիմադրելի էր ամբողջ ժողովուրդին վրայ: Յովհաննէս կը մկրտէր ալ. իր մկրտութիւնը նորադարձութեան կնիք տուող ձէս մը չէր սակայն, ոչ ալ փոխառութիւն մը Եսսենեաններէն, որոնք ցերեկն ու գիշերը քանիցս լուացումներ կը կատարէին. մինչ իրենը անգամ մը միայն տեղի կ'ունենար հաւանաբար, այսինքն միանգամ ընդ միշտ: Յովհաննու մկրտութիւնը՝ եթէ ոչ բոլորովին իրմէ յղացուած ինքնատիպ գործ մը, գոնէ իր մտածումովը ձեւակերպուած և նոր իմաստով լեցուած ձէս մըն էր, թերեւս հին կտակարանի ինչ ինչ հատուածներէն ներշնչուած: Անիկա ոչ թէ լոկ բարոյական՝ այլ միեւնոյն ատեն Ֆիլիքական մաքրագործութեան խորհրդանշան մըն էր, Աստուծոյ վերահաս թագաւորութեան մասնակցիլ կարենալու համար պատրաստութեան և սրբազործութեան արարողութիւն մը: Այս իսկ պատճառաւ, անիկա կրօնական գէթ առժամեայ ընկերակցութեան մը կապը կամ նշանը կ'ըլլար բոլոր անոնց միջև, որոնք զայն կ'ընդունէին: Զայս կը հաստատէ նախ այն իրողութիւնը թէ Յովհաննէս ալ, Յիսուսի պէս, իր աշակերտներուն խումբը ունեցաւ. յետոյ՝ մինչեւ առաջին դարու վերջերը իր անունով կրօնական հասարակութեանց գոյութիւնը (Գրծ. ԺԹ. 3) և ապա Յովսեպոսի ինչ ինչ խօսքերը, ու-

րոնք մկրտուածներուն միջեւ բարոյական կապ մը եղած լինելուն կ'ակնարկեն:

Յովհաննու անձնաւորութիւնը ըմբռնելու հարցին մէջ շատ աւելի կարեւոր կէտ մըն է սակայն այն թէ ինչ էին Յիսուսի և իր գաղափարները կամ համարումը միմիանց մասին:

Բաւական փափուկ հարց մը նկատուած է այս՝ շատերէն. վասնզի մեր փրկչին եւ նոյն ինքն Յովհաննու այդ մասին ըսած խօսքերը, զորս պահած են Աւետարանները, և որոնք տրամադրելի միակ աղբիւրներն են լուսաբանելու համար այդ կէտը, ըստ երեւոյթին գէթ՝ հակասութիւններ կը պարունակեն: Այսպէս, ամենէն գլխաւոր պարագաները միայն յիշելով, Յիսուս ըզ-Յովհաննէս ճշմարիտ մարգարէ մը և « ի ծնունդս կանանց » մեծագոյն անձնաւորութիւնը ճանչնալէ և յայտարարելէ վերջ, թոյլ կուտայ իրեն՝ երկնից արքայութեան անդամներէն ամենէն փոքրիկը կամ անշնանը անկէ աւելի մեծ նկատել, և, անոր ակնարկելով, ըսել. « Երանի անոր որ չի գայթաղիր իմ մասին », այսինքն իրեն նկատմամբ գայթակղած լինելու զգացում մը վերագրել կարծես անոր:

Դարձեալ, մինչ Յովհաննէս, առաջին իսկ տեսնելուն զՅիսուս, ամբողջ ժողովուրդին առջեւ հանդիսաւորապէս յայտարարած էր անոր մեսիայութիւնը, և մկրտութեան ատեն տեսնելով անոր աստուածային փառքը, լիովին ճանչցած էր զայն, յետոյ վարանքի մէջ ինկած է կարծես անոր մասին, քանի որ իր աշակերտները կը զրկէ անոր հարցնելու համար թէ ինքն է ակնկալուած Մեսիան, թէ ուրիշին պէտք էր սպասել: Ասկից զատ, կարծես ներհակ զգացում մը կայ Յիսուսի և Յովհաննու աշակերտներուն միջեւ, որ կրնայ տարբեր ենթադրութիւն տանիլ միտքը:

Ինչպէս կանխեցինք արդէն ակնարկել, մատնանշուած հակասութիւնը առերեւոյթ է բոլորովին. Յիսուսի համարումը միշտ բարձր եղած է Յովհաննու անձնական արժանաւորութեան մասին. եւ զայն աղարտող որ և է գիծ չկայ բնաւ, անոր հանդէպ վերեւ յիշուած իր վերաբերմունքին կամ արտայայտութեան մէջ: Յիսուս, իր այդ բառերով, ուզած է հասկըցնել պարզապէս դժուարութիւնը՝ զոր

ապաշխարութեան մեծ քարոզիչը զգացած էր, իր նախապէս իբր Մեսիա ողջունած անձին խոնարհութեանը մէջ յետոյ եւս հաստատելու համար մեսիայութեան իրական ստորագրելիքները:

Եւ պէտք չէ մոռնալ թէ այդ դժուարութիւնը ո՛րքան բնական՝ նոյնքան բացատրելի վիճակ մըն էր Յովհաննու վրայ, երբ մտածենք թէ Յիսուս, խորհելով որ աստուածային ծրագրին իր անձին վրայ կատարումը գահավէժ շտապանքի մը ենթարկուած ատեն կրնար — միտքերու անպատրաստ այն կարողութեան մէջ որ իր շրջապատին մտայնութիւնն էր — ծնունդ տալ արտակարգ բարդութեանց, ինքն իսկ երկար ատեն չէր ուզած որ մարդիկ զինքը իրրեւ Մեսիա ճանչնան, այդ բառին այն առումովը որ իրենց ազգային մտածողութեան պահանջն էր զեւ այն ժամանակ, և համակերպած էր անոր օրին ատեն միայն՝ երբ համոզուած էր թէ Մեսիայի գաղափարը իր իմացումին համեմատ ըստ բաւականին պարզուած էր այլեւս գէթ բնտրեալ խումբի մը ըմբռնողութեան մէջ: Արդ, Յովհաննէս, թէեւ ճշմարիտ և գերազանց մարգարէ, որ զգացած էր Աստուծոյ թագաւորութեան մօտալուտ գալուստը, բայց վերջապէս ինքն ալ հաղորդ ժողովրդական այն մտածութեան թէ անյայտալ տեղի պիտի ունենար անիկա, բանտին մէջէն՝ ուր նստեր էր զինքը անբարոյ բռնաւորի մը անգութ քմայքը, իզձն ունեցեր էր հարցումի մը միայն: Այդ հարցումը, հեռու՝ տարակոյսի մը արտայայտութիւնն ըլլալէ, ընդհակառակն ապացոյցն էր իր հաւատքին զօրութեանը միայն: Հաւատացած էր և կը հաւատայ թէ ինքն է Մեսիան, և ատոր համար նոյն իսկ կը զարմանայ թէ ինչո՞ւ կը յայտարարէ իր մեսիայութեան գործադրութիւնը:

Հետեւաբար, ինչպէս իր վերաբերմունքն հանդէպ Յիսուսի՝ չի նշանակեր բնաւ փոփոխութիւն կամ նուազութիւն հիացման, նոյնպէս Յիսուսի նկատողութիւնն իր մասին՝ չի ցուցներ երբեք այլայլութիւն համարման: Անոր զիրքին նրկատմամբ փրկչին ըսածը բացասարկութիւն մըն է միայն և ոչ թէ դատում. ուզած էր հասկցնել թէ անիկա հասած էր մինչեւ եւ զերքը խոստացուած երկրին, բայց չէր մը-

տած ներս, մնալով հին ուխտին մէջ, երբ սկսած էր արդէն նորը:

Գալով Յովհաննու աշակերտներուն ընթացքին (Մատթ. Թ. 14 և ըն.), ծանրակշիռ ոչինչ կայ այդ եղելութեան մէջ. սիրալիր հետաքրքրութեան արարք մըն է պարզապէս զոր կ'ընեն անոնք հարցնելով Յիսուսի թէ իր աշակերտները այնքան հոգածու չեն երեւիր պահեցողական կանոններու, որքան են իրենք եւ փարիսեցիները. ոչ թէ հակառակութեան հոգի կը ցուցնեն, այլ կ'ուզեն լուսարանուիլ: Թէ որքան հաշտ էին անոնք Յիսուսի գործին եւ խումբին հետ, կարելի է մակարեւել անկէ որ իրենցմէ ոմանք յետոյ խառնուեցան Յիսուսի խումբին. նոյնպէս անոնցմէ՝ որոնք մինչեւ Ա. դարու վերջերը գոյութիւն ունէին իբրեւ առանձին հասարակութիւն մը՝ Յովհաննու անուամբ, շատեր խառնուեցան նորակազմ եկեղեցիին: Առանց բոլորովին բաժնուած լինելու հրէութենէն, ինչ ինչ կէտերու մէջ իրենց մասնաւոր եւ ազատ կրօնական համոզումներն ունեցողներն էին անոնք հաւանաբար, որոնք ամենէն աւելի մերձաւոր կը զգային ինքզինքնին Աւետարանի հաւատքին, որուն մէջ ընկուզուեցան նաեւ յետոյ բոլորովին: Նոյնը կարելի է խորհիլ Եպիփանի օրով եղած Ս. Յովհաննու հետեւողներու աղանդին համար, ինչպէս նաեւ անոնց մասին, որոնք Ժէ. դարու կիսուն յայտնուեցան Տիգրիսի եւ Եփրատի գետախառնութիւն մօտերը, եւ որոնք ներկայիս չունին գոյութիւն:

Բայց Յովհաննու թէ՛ անձին՝ իր կենդանութեան միջոցին, եւ թէ՛ համբաւին՝ յետ իր մահուան՝ անսահման ժողովրդականութեան շարժառիթն է եղած՝ աւելի՛ իր արիական եւ աննեղ ընթացքը Հերովդէս Անդրիպատի հանդէպ եւ իր նահատակումը անկէ: Այս իրողութեան՝ Աւետարանը իբրեւ շարժառիթ կը ցուցնէ անձնական պարագայ մը, մինչ Յովսէպոս քաղաքական պատճառի մը կը վերադարձ գայն: Ըստ առաջինին, Չորրորդապետը բանտարկեց մարգարէն, որովհետեւ անիկա յանդիմանած էր զինքը, մծղնէութեան մը համար. ըստ երկրորդին, «վախնալով Յովհաննու պերճախօսութենէն եւ ժողովրդականութենէն, վասնզի հրեաները պատրաստ

էին անոր խորհուրդներուն հետեւելու, Հերովդէս, որ եւ է ամբոխային շարժում արգիլելու համար, խորհեցաւ առաջուց մէջտեղէն վերցնել զայն, քան թէ յետոյ զղջալ ըլլալիք յեղափոխութեան հետեւանքներուն առջեւ»: Երկու աղբիւրներն այսպէս զիրար կը լրացնեն, մին՝ բանտարկութեան, միւսը՝ զլիսատումին շարժառիթը լուսարանելով: Յովհաննէս արգելափակուեցաւ Մաքերովի ամրոցին մէջ, Մեռեալ ծովու արեւելակողմը, Պերէայի հարուային սահմաններուն վրայ: Բանտարկութեան պայմանները կ'երեւի թէ շատ խիստ չէին ի սկզբան. Հերովդէս չէր համարձակեր զայրացնել ժողովուրդին զգացումները: Աշակերտները կ'այցելէին իրեն: Պարագաները փոխուեցան սակայն ի վերջոյ. ու վիպականօրէն ռդրեղական պարագաներու մէջ, զորս այնքան սրտառուչ պատկերացումով կը նկարագրէ Աւետարանը, տեղի ունեցաւ մարգարէին մահը:

Ազգայնական տեսակէտէն զիտուած, հայրենիքին բնաջնջումը պատրաստող քաղաքականութեան մը գործիք դարձած բռնաւորին դէմ ծառայած նահատակն է ան. իսկ կրօնական զգացման անկիւնէն նկատուած, ընտանեկան բարոյականի դատին ճամբան մարտիրոսացած սուրբը: Իր արիւնը մշտնջենական բողոքը նկատուեցաւ քաղաքական դաւերու շարժութեան եւ առանին ոճիրներու պղծութեան դէմ: Արքունիքի ինքնակոչ, աւելի ճիշդ՝ Աստուծոյ կարգուած քարոզիչն էր ան, որ, իբրեւ նորոմն նախնի կամ Եղիա, անխնայ ձաղկեր էր ինչ որ տեսեր էր լպիրշ եւ անբարոյ՝ պալատական կեանքի եւ բարուց վարագուրուած գեղեցկութեանց ներքեւ: Անբաժան՝ օրէնքէն, որուն ամենէն սուրբ ներշնչումներովը սակայն տողորուեր էր իր հոգին՝ իբրեւ վերջահաս շահաւիգը մարգարէներուն, որոնց շարքը պիտի փակէր ընդ միշտ, իր սրտին բովանդակ ձգտումովը յառած մնաց Շնորհաց լոյսին, որուն անլուռ քարոզիչն մնաց ցվերջին չունչն իր, իբրեւ «արուսեակ առաւօտեալ արեգական արդարութեան ծագման» կարապետելով իր քարոզութեամբը Բանին փրկարար պատգամը, եւ արիւնովը՝ անմահ Ձոհր քառութեան պատարագին:

Բոլոր հին եկեղեցիներու հետ, մերինը ևս. անոր մէջ կը պատուէ իր հաւատքին գերազանց սուրբերէն մին, նախ՝ ըստ Տօնացոյցի տօնելով իր ծնունդը, զլիսատութիւնը և նշխարաց փոխադրութիւնը, և ի յայտաւորս յիշատակելով իր յղութութիւնը և գլուխին գլուտը. յետոյ՝ ամէն երեքշաբթի (երբ սրբոց տօն կը կատարուի) առաւօտեան և ամէն շաբաթի կիրակնաժուտի պաշտամունքին խառնելով իր յիշատակը՝ «Արարչական» երգի և «Սուրբ ես Տէր» համբարձի շարականին միջոցաւ: Բաց աստի, զրեթէ ամէն օր կը յիշուի իր անունը աղօթական ասմունքներու եւ մաղթանքներու մէջ՝ Ս. Կոյսին, Ս. Ստեփանոսին, և Ս. Լուսաւորչի անուանց հետ զուգահաւասար. ամէն եկեղեցւոյ մէջ, բացի մկրտութեան աւագանէն, որուն վերեւ, Ս. Հոգւոյն յողբին ներքեւ իր դէմքն ալ կը ճառագայթէ Յիսուսին հետ դէմ յանդիման, ամէն եկեղեցիի մէջ յաճախ խորան մը կայ իր անուան նուիրուած: Կ'աւանդուի թէ Լուսաւորիչ էր որ անոր նշխարները Հայաստան փոխադրեց Կեսարիայէն. ի ճանապարհին, ամէն կարեւոր հանգրուանի վրայ կանգնելով կամ պատուիրելով կանգնել տաճար՝ անոր անուան: Այնքան մեծ էր անոր ազդեցութիւնը հայոց քրիստոնէական զգացումներուն վրայ որ, ի Տարօն, ի Բագրեւանդ և այլուր, անոր յիշատակին կառուցուած տաճարներու շուքին ներքեւ միայն կարելի եղաւ ջնջել մոռցնել հայ հեթանոսական տօներու ամենէն նշանաւորները, Անահիտի և այլ գից աշխարհախումբ հանդիսաւորումները: Իրեն նուիրուած տաղերն ու գանձերը կը լեցնեն մեր կրօնական բանաստեղծութեանց գեղեցկագոյն էջերը. դեռ մինչև երէկ իր զգացումովը կը խնձղային Գըլակայ վանքն ի Տարօն, «Մշու Սուրբան Սուրբ Կարապետը, Ալաշկերտի, Սերաստիոյ, Կեսարիոյ և այլ բազում սրբավայրերու ուխտաւորական խմբումները: «Երկնաքաղաքացի՛ն Յովհաննէս», հայկական հաւատքն ու սիրտը այդ անունին առջեւ փառաւորած են անկեղծութեան, սրբութեան, քաջութեան և նուիրումի զաղափարը և զայն ջահակրող մեծ մարտիրոսը:

Թ.

ԱՍՏՈՒԱՄ, ՄԱՐԴ, ՏԵԶԵՐՔ

(Թերահաւատ մտաւորականութեան համար գրուած)

Անցեալ տարուան Սիոնի Աստուածայայտութեան տօնին նուիրուած թիւին մէջ գետեղած էինք յօդուած մը, «Մարմին եղև», ուր շատ խտացուած զաղափարներով բացատրել ջանացած էինք մարդեղութեան խորհուրդին ընդհանուր իմաստը և էական կարեւորութիւնը: Այդ գրութիւնը անգամ մը ծանր և կեղծանցեալ մտածումով կարգալ կը յանձնարարենք մեր մտաւորական ընթերցողներուն:

Յետոյ՝ որպէսզի կարգ մը թիւրիմացութիւններ փարատուին՝ կը կանխենք հոս աչք մը նետել այն լեզէն մը որորմելի մարդերու՝ որոնք «արդիականութիւն» ըստուած խաւարամած նախապաշարումներու եւ աւելորդապաշտութեանց աղբերուն գարշութենէն չեն կրնար քիթերնին վեր վերցնել, և առանց խպնելու՝ քմծիծաղ մըն ալ կ'ունենան իրենց շրթներուն վրայ՝ ամէն անգամ որ կրօնքի ուղղափառութիւնը ներկայացուի իրենց: Անոնցմէ ոմանք, ի լուր քրիստոնէութեան խորհուրդներուն յայտադրութեան՝ «մտքի ցնորք, կամ շատ շատ մտքի մարզանք» կը կոչեն զանոնք. ուրիշներ կ'ըսեն. «Կրօնքը կեանք է և ոչ թէ աշխարհայեացք կամ իմաստասիրութիւն», կամ՝ «Բնազանցութիւնը եւ տրամաբանութիւնը կրօնքի հետ կապ չունին», ա՛յդպէս ուրանալով բանականութեան իրաւունքը: Տակաւին ուրիշներ՝ քրիստոնէութեան ջատագովութեան ի լուր՝ կը մըթմըթան. «Կրօնքին կամ քրիստոնէութեան սասանեալ կացութիւնը փրկելու ճիգ մըն է եղածը», եւայլն, եւայլն: Տակաւին չեմ յիշեր այն աւելի ստորին զասակարգի մարդիկը, մտքով աղքատ, ու սրտով անզգայ՝ որոնց համար քրիստոնէութիւնը «նախապաշարում» է, «զգայականութիւն»⁽¹⁾ է, «հոգեբանական երեւոյթ» է, «տնտեսական շահագործումի միջոց է

(1) Sentimentalisme.